

BESZÉLGETÉS RÉVAI DEZSŐVEL

ZSIGMONDI MÁRIA

Révai Dezső fiatalkori munkái közül a legemlékezetesebb az a sorozat, melyet a Tanácsköztársaság május 1-i felvonulásáról 16 évesen készített. Készített portrékat is, a többi között a szüleiről.

Terhelő bizonyítékok

A fotózással való kapcsolata az elmúlt, hazánk történetében igen mozgalmas 60 évhez kapcsolódott. Ez a Horthy-korszakkal kezdődött, és a korszak nem szűkölködött eseményekben; volt mit fényképeznie, a horthysta államrendőrségnek pedig volt mit az ügyész asztalára tenni.

— Szinte minden képem és gépem terhelő bizonyíték volt ellenem. Első lebukásomat egy Leicának köszönhettem. A KMP Északkerületi Pártbizottsága ülésére menve az angyalföldi Frangepán téren volt találkozási pontunk, hogy a tervek szerint egy lakáson jöjjünk össze. A rendőrség rajtunk ütött. Vadonatúj Leicámmal a farzsebemben futásnak eredtem, a nehéz gép gátolt; nem sikerült gégrutat nyernem. Elfogtak, a gépet elkobozták.

— Egyik későbbi gépem hasonlóképpen buktatott le, illetve szolgáltatott ellenem terhelő adatokat. Egy Zeiss Ikon Maximarral dolgoztam. Ez a típus akkor ritkaságnak számított, ráadásul a vele készített képek árulkodtak is: a gép hornyai félreismerhetetlen nyomokat hagytak minden negatívon. 1934-ben egy házkutatás során találták meg nálam a gépet, én tagadni próbáltam, hogy a másutt fellelt és lázítónak bélyegzett képek tőlem származnának, de a „nyomok” elárultak, a rendőrség a gépet tárgyi bizonyítéknak tekintette, így semmi nem tudott megmenteni a börtönbüntetésétől.

— Csaknem valamennyi gépem és képem hasonló bajok forrásává vált. Idehaza mindvégig illegális körülmények között dolgoztam, lebukásaim alkalmával negatívumaim többségét elkobozták, szinte csoda, hogy egy-egy képem mégis megmaradt.

(Lázítás)

Révai Dezső „lázító” képei a húszas-harmincas években készültek, s két alkalommal ítélték miattuk egy-egy évre szerzőjüket.

Ennek a korszakának leghíresebb képei, a harmincas évek elején készült montázsok, a „Harcos egységfrontot a Bedó ellen!”, a „Le a Bedóval!”, az 1933-ban Sallai és Fürst emlékére készült montázs, a „Munkások előre a II. Tanácsköztársaságért!” és így tovább: valamennyi politikai tartalmú, ellenállásra, harcra mozgósító alkotás.

Ezért érzi sérelmesnek, hogy a „125 év magyar fotográfia” kiállítás szociofotó és montázs részében csak a Munka-csoport műveit állították ki, megfelelkezve a párt Montázs-csoportjáról és szerepéről.

— Ezek a képeim már a párt Montázs-csoportjának égiske alatt születtek. Első börtönbüntetése után egy évvel már ismét a KMP Sport- és Kultúrosztályának titkára voltam. Ennek ülésére delegálta a KIMSZ (Kommunista Ifjúsági Munkások Szövetsége) Bán Béla festőművészt. Tőle tudtam meg, hogy néhány művészársával együtt kollázsokkal, montázsokkal kísérleteznek. Felismerve ennek a művészi ténykedésnek politikai, agitációs lehetőségét, bekapcsolódtam a Montázs-csoport munkájába. A párt arra kért bennünket, hogy a mozgalom és a Vörös Segély számára készítsünk montázsokat. A Bedaux-ellenes montázsaink aktualitását a Ganz gyári sztrájk adta.

Kétféle Bedaux-montázs ismeretes: az egyik egy munkásfigura kalapáccsal nagyot sújt a stopperórára, a másikon egy munkás kenyeret eszik, míg a mérnök órával a kezében stoppolja az étkezés időtartamát. A kép háttere egy eredeti Bedaux-lap.

— A Bedaux-lapot Dési Huber Istvánné szerezte a gyárból, ahol annak idején alkalmazásban állt. Erre montíroztuk fel a figurákat és a szöveget. A „Munkások előre a II. Tanácsköztársaságért!” montázs alapjául Berény Róbert híres „Fegyverbe!” plakátja szolgált. Ez alá montíroztunk hat, a Tanácsköztársaság idején készült, a forradalmi Budapestet ábrázoló felvételt.

— A Bedó-montáznak a Bedaux elleni sztrájk szempontjából olyan sikere volt, hogy a párt ötezer példányt kért belőle. Egyetlen éjszaka állott rendelkezésünkre: Fenyő A. Endre festőművész elvtársunk lakásán készítettük el az ötezer darabot.

— Ezek egészen kisméretű képek voltak, melyek jól elfértek egy férfiember lapát tenyerén, így adták őket a munkások kézről kézre. Igen szűkszavúan, tömören, mégis közérthetően fejezték ki a munkásság követelését, lázítottak, harcra szólítottak.

— Az osztrák Schutzbündler felkelés áldozatainak támogatására a „Bosszút a legyilkolt osztrák kommunárdokért!” című montázs a Vörös Segély Weissel-alapja részére készült. Weissel a felkelésben vezető szerepet játszó osztrák mérnök volt, elfogatása után

kivégezték. A KMP azt kérte, hogy nagyobb példányszám előállítására céljára nyomdai klisé készítsünk.

Második börtönbüntetését Révai Dezső ezért a montázsért szenvedte el, 1934-ben.

A rendőrség a készülő klisé nyomára bukkant a nyomdában, s ezt a lebukások hosszú sorozata követte. A horthysta rendőrség célja az volt, hogy a párt felsőbb kapcsolatait verje ki a letartóztatottakból. A lebukások Révai Dezsőnél álltak le. Ő nem „köpött”, s ezzel elejét is vette a további letartóztatásoknak, de egyben ezért lett a pör fővádlottja. Ebben az időben alakult ki a Szocialista Képzőművészek Csoportja, de hogy az kifejlődhessen, hogy a lebukások ne terjedjenek tovább, Révai Dezső nem vallott.

(Műhelyek)

— Hol tanult meg fényképezni?

— Magam tanultam, mint említettem, gyermek- és diákkoromban. Műhely és tanulás volt a Montázs-csoport is, ahol Goldmann Györggyel, Bán Bélával, Sugár Andorral, Bass Tiborral, Fenyő A. Endrével dolgoztam együtt. A fotózás finomabb fogásainak elsajátítására mentem Reismann Mariann műtermébe tanulni. Ezzel egyidőben fotótanonciskolába is jártam. Második lebukásom után megfigyelés alatt tartottak, annyira „fekete” lettem, és tudtam: emigrálnom kell, időm szűkre szabott, amit Mariannal nem közölhettem. Nagy bizalommal voltam iránta: kitűnő iskolát járt Drezdában, így volt mit tanulni tőle, de az időm kevés volt. Felfogásbelileg, emberileg igen közel állt hozzám Reismann Mariann.

— Az első műhely az MTE (Munkás Testvér Egyesület) fiatal munkás kollektívája volt. Velük együtt jártunk ki a híres gödi munkásstrandra, a „Fészek”-be. Ez nemcsak jól álcázott találka- és búvóhelye volt a fiatal kommunistáknak, munkásoknak, íróknak, képzőművészeknek egyaránt, hanem egy életre szóló iskola is mindannyiunk számára. A kultúrbizottság, melynek én voltam az elnöke, hétről hétre előadásokat rendezett. Olyan előadóink voltak, mint dr. Madzsar József, dr. Schönstein Sándor, dr. Jahn Ferenc,

ez a munka és az ezzel kapcsolatos viták közrejátszottak elhatározásában, hogy fotográfus lett, és hogy mesterének ő is Reismann Mariannt választotta. A Montázs-csoport tehát Sugár Kata fejlődése szempontjából is műhely, iskola volt.

(Művészet-e a fotó?)

— Leegyszerűsíteni a kérdést arra, hogy a fotó csupán a fény hatása a zselatinba ágyazott ezüstkloridra — nem lehet! De szembeállítani sem lehet a környező világtól független „művészetet” azokkal a törekvésekkel, melyek az elnyomás ellen küzdenek; ha ezt a lehetőséghez képest művészi színvonalon és feladatának megfelelően, a tömegek számára hatásosan tudják csinálni.

— A fasizmus olyan barbár korszaka volt a történelemnek, melyben ellenállásra és közvetlen cselekvésre volt szükség. Ez alól a művészet se vonhatta ki magát. Nemcsak Picasso Guernicájára gondolok, hanem arra a sok íróra, művészre, tudósra, akik Spanyolországban a Nemzetközi Brigádban voltak; nem egy közülük hősi halált halt. Amikor a fasizmus fenyegetett, a művész feladata az ellenállás, a tiltakozás volt. Mit ábrázolhattunk volna az illegitimitásban, a fronton, a koncentrációs táborban, Horthy rendőrei, a fasiszta kémek és francia csendőrök gyanakvó, fürkésző pillantásai mellett?!

— Titkos találkahelyen — mindig más és más elvtársunk lakásán — dolgoztunk, abban a tudatban, hogy a rendőrség bármely pillanatban lecsaphat ránk; a spanyol fronton, ahol aknák és bombák becsapódásai „rázták be” a képet, vagy éppen az éj leple alatt kényszerültünk menekülni; Gurs-ban, ahol szpáhik és szenegáliak vigyázták minden mozdulatunkat a szögesdrót mögött.

— Emlékszem: még a Montázs-csoportban is felvetődött a kérdés, művészet-e a fotó, avagy sem; Goldmann György ezt mondta: „Az! A fotográfus éppen úgy, mint a szobrász vagy a festő, eszközökkel dolgozik, s ha eszközeit művészi módon alkalmazza, a fotó is művészi alkotás lesz.”

— A fotó művészet, különösen a mai eszközökkel: a modern berendezések,

Agárdi Ferenc, Gereblyés László, Tamás Aladár, Nagy Lajos, József Attila és mások.

— Madzsar egy alkalommal az emberi test felépítéséről, majd a népbetegségekről tartott előadást, hangsúlyozva, hogy a kór egyben kortünet is, gyógyítása pedig csupán a fennálló társadalmi rend megdöntése után várható. Nagy Lajos a sajtóról beszélt, jól emlékszem, azt fejtegette, hogy az újságoknak már a címe is hazudik: Az Est például nem esti, hanem délutáni lap, a 8 órai újság nem este 8-kor, hanem kora délután jelenik meg.

— Az MTE-ben ismerkedtem meg Rév Miklóssal és Bass Tiborral, valamint Ladányi Lajossal. Az MTE tagja volt a tragikus sorsú Rédner Miklós fotográfus is, aki a párt megbízásából az 1942-es március 15-i béketüntetését fotózta.

— Nagyon összekovácsolódtunk ebben a kollektívában, és rengeteget tanultunk. Politikai fejlődésünkben, de a fotóhoz való viszonyunkban is rendkívül nagy szerepe volt ennek a fiatal munkás-művész kollektívának, a kollektíva szellemének, egymásrautaltságának, erős összetartozásának, a munkásmozgalomhoz való viszonyuknak.

— Annak idején tudatosan neveltek bennünket és neveltük egymást. Ilyen értelemben volt ez „műhely”, melyben összetartozás és egymásrautaltság uralkodott, politikai és művészi látóhatárunkat kiszélesítették, a politikai harcok iránt érzékenyebbetek.

— Ugyanígy műhely, kollektíva, látóhatártágítás volt Spanyolországban a Luigi Longo munkatársaival való mindennapos bajtársi viszony és a francia internálótáborokban a Nemzetközi Brigádok tagjainak tanulni vágyó és alkotni akaró együttese.

— A festőknél kialakult iskolákhoz (például Nagybánya, Szentendre) hasonlóan a fotósoknál is volt „Pécsi-iskola”, „Székely Aladár-iskola”, bizonyos értelemben ilyen volt a Budapesti Fotóklub (MADOME), és számunkra ilyen érlelő, művészi és emberileg egyaránt tapasztalatokat és tudást adó iskola volt a mozgalom és annak például a fent felsorolt kollektívái is.

— Sugár Katát is a Montázs-csoportban ismertem meg, megbeszéléseinket időnként Sugárék lakásán tartottuk. Bizonyos, hogy

a szuperérzékenységgű anyagok olyan lehetőséget adnak a kifejezésre váró gondolat súrítására, amire mi akkor nem is gondolhattunk. Ki tudná megmondani, hogy a Montázs-csoport — ami másfél-két évig egzisztált — hová fejlődött volna művészileg egy más korszakban, más, nyugodtabb, rendezettebb körülmények között? De hát ezt a kérdést nem is lehet feltenni.

— Nem érdektelen viszont, hogy felvételeim milyen körülmények között jöttek létre.

A Spanyol Köztársaság fennállásának első évfordulójára egy albumot állítottam össze; az ostromlott, ágyúzott, bombázott Madridban dolgoztam mindvégig. Hasonló körülmények között született, ugyanígy és ugyanígy készült a „Los Minos y las Brigadas Internacionales” (A gyermekek és a Nemzetközi Brigádok) című könyv, dokumentálva, hogy az árva és gondozatlan gyermekek számára a bajtársak zsoldjuk egy részéből gyermekotthonokat létesítettek és tartottak fenn.

— És milyen körülmények között született a „Metro Madrid 1937” című dokumentum-összeállításom!? A madridi metróállomáson néha hatvan másodpercet kellett exponálnom, nagyon sötét volt, és nem használhattam vakut. Ezek a képek bejárták a világot, és a képeimhez komponált szöveget 1937. december 31-én beolvasták a madridi rádió német adásában, hogy a fasiszta Németországban is tudják, miféle harc ez a Spanyol Köztársaság ellen. A szöveget Peter Kast, német író és újságíró írta, nagyon szép és igaz volt. De sem a fronton, sem a metróállomáson, sem a mindig rögtönzött laborban nem volt akkor idő és mód, hogy spekuláljak: művészek-e a képeim. És akkor nem is ez volt a legfontosabb.

— A koncentrációs táborban se voltak alkotásra való, ideális körülményeink. A képeknek dokumentálniuk kellett az igazságtalanságot, mely a Nemzetközi Brigáddal történt, és meg kellett találniuk a kapcsolatot a külvilággal. A képek segítettek abban, hogy szerte a világon sok ember megértette, miféle igazságtalanság a fogva tartásunk.

— De eszközeink nem voltak. A táborban a fotólabor úgy készült, hogy a barakkot fedő kátránypapírt fölvágtuk, és egy rejtett aknát szereltünk fel, azon keresztül vezettük a napfényt tükrön át a nagyítógéphez, mely egy tolható faliállványhoz szerelt, kimustrált gép volt. Exponálásra egy másik, magunk készítette szerkezetet használtunk.

— Így készültek el a franciaországi internálótáborok politikai foglyainak életét dokumentáló képek, amelyek bejárták a világot, és segítették kinti elvtársainkat a szabadulásunkért és életünk megkönnyebbítéséért vívott küzdelmünkben.

— Amint ez kitűnik, képeimnek mindig volt társadalmi mondanivalója. Én nem tudok fényképezni társadalmi háttér nélkül.

Meggyőződésem, hogy a művészet nem választható el a társadalmi viszonyoktól.

Révai Dezső 1936-ban emigrált, először Pozsonyba, majd Párizsba. Annyi meg nem ünnepelt budapesti május elseje után Pozsonyban 50 ezer ember felvonulását látta, majd július 14-én Párizsban a franciák nemzeti ünnepén kétfélmillióan vonultak el a kommunista párt tribünje előtt, ahol Thorez, Cachin, Duclos fogadta a tömeget.

— A párt Vértes György és Goldmann György útján adta meg az engedélyt az emigrációra, és én mindvégig éreztem Goldmann segítő kezét, mely Párizsig nyúlt utánam. Itt Trauner Sándorhoz irányított, aki René Clair díszlettervezője volt; tőle kaptam nagyítógépet és egy nagy tekercs filmet, mellyel lényegében meg volt alapozva az egzisztenciám. Igaz, nem sokáig éltem vele: 1936. november 7-én már Madridban voltam.

(„*Voluntario de la Libertat*”
„*Metro Madrid 1937*”)

Végigfényképezte a Köztársaság harcát Franco és a támogatására érkezett külföldi fasiszták ellen; ennek a munkának az eredménye a már említett album is, melyet ő szerkesztett, de sok képe is helyet kapott benne. Alcímek az albumból, Révai Dezső kommentárjaival:

— „Nemzetközi szolidaritás”. „Önkéntesek a világ minden országából”. „A Madridi Eposz”. „A hős városról, amelyet Franco 2 éven át hiába ostromolt”.

— Lukács TÁBORNOK. A Nemzetközi brigádok vezérlő tábornoka volt Madrid védelmének. Az Aranyszázad, melyet magyarok alkottak: a Monzanares folyó Francia hídjánál Franco mórjainak dühödt támadásait sikerrel verték vissza, ezért Madrid város tanácsa aranykönyvben emlékezett meg róluk.

— Teruel és Cordoba. Itt a 13. Nemzetközi Brigád tevékenykedett, ennek voltam én is a katonája. Jarama. Ebben a csatában a magyar Gál tábornok vezette a Nemzetközi Brigád egységeit.

— Motriltól Fozoblancóig. Franco Malagánál áttörte a Köztársaság védelmét, és a mi brigádunkat küldték a rés betömésére. Itt a Sierra Nevada háromezer méter magas hegyei között harcoltunk.

— Guadalajara. Egyik legfontosabb győzelmes csatája a köztársaságiaknak, ahol a 78-as kilométerkörtől a 91-esig vertük szét a reguláris olasz hadsereg nagy egységeit.

— Pihenőben. Ez a kerek arcú, nagy szemű, nyílt tekintetű legény Fügedi Pál.

Mezőkövesdi parasztfú volt, 1941-ben szökött vissza Magyarországra, itt bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba; Horthy csendőrei Csillaghegyen agyonverték.

— Itt ül Gyáros László, aki Madrid védelmében veszette el az egyik kezét. . . Ő pedig Marschall László, aki a Rajk-perben volt vádlott, és vele egy sorsra jutott.

— A brunetei ütközet. Itt találkoztam Capával, akit már Párizsból ismertem. Felesége, Gerda Taro ebben az ütközetben lett szerencsétlenség áldozata.

— A győzelem után. Barátaink. A kép a nemzetközies díszfelvonulását mutatja a győzelem után, a fiatal Passionaria intéz lelkesítő szavakat hozzájuk.

— És íme, egy katona holtteste. A tankok valósággal bepréselték a földbe, olyan volt, mint egy freskó, majdnem ráléptem.

— Hősi halottaink. Lukács tábornok Hans Beimler temetésén; majd ő maga is a hősi halottak közé került.

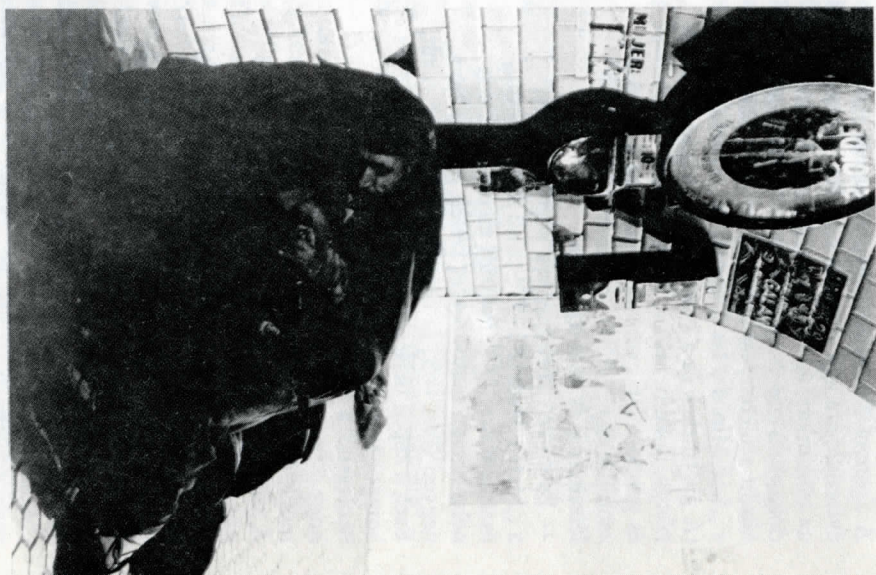
— Politikusok és a kultúra védelmezői: Romain Rolland, Julien Benda, Ernst Busch, Egon Erwin Kisch, Willy Bredel, Hemingway, Andersen Nexö, Ralph Fox, akik hitet tettek a Spanyol Köztársaság ügye mellett. Sokan közülük mint katonák is vállalták a veszélyt, és nem egy hősi halált is halt.

— Csaták az aragoni fronton. Éppen visszafoglaltuk Quintót és Belchitét. Még folyt a küzdelem, ennek a romba dőlő háznak tővében egy súlyosan sebesült fasisztát fotóztam. Vannak az életben különös találkozások: ugyanezt a katonát viszontláttam egy másik helységben, egy kastélyból átalakított kórházban: talpraállították, hálás volt, és akkor már köztársaságinak vallotta magát.

— Albacete, 1937. október 1. A Nemzetközi Brigádok fennállásának első évfordulója. Az emelvényen Passionaria.

— Csodálatos volt a Nemzetközi Brigádok egysége, egység az elvekben, a cselekvésben, az érzelmeiben, a morálban. Révai Dezső spanyolországi képeit még ma sem lehet megrendülés nélkül nézni.

— A „Metro Madrid” ötletét Gina Medem amerikai újságírónek köszönhetem.

Ő javasolta, hogy egy éjszaka menjünk le a metró Quatro Caminos nevű állomására. Ez az állomás ötszáz méterre volt a fronttól. Éjszakánként ide menekültek a madridiak az ágyúzás és a bombázás elől oltalmat keresve. Megrendítő élmény volt: anyák kicsi gyerekekkel, kimerült munkások, elcsigázott munkásasszonyok, test test mellett. Volt, akit fáradt lába már nem bírt az állomásig, ott rogyott össze, ott nyomta el az álmot, ahol érte, a lépcsőn kuporogva, a személymérlegen... Ezek a képek is bejárták a világot, de eddig még soha nem jelentek meg teljes, összetartozó sorozatként. Ha kívánhatok valamit, ezt kérem: közöljék a teljes sorozatot, válogatás nélkül.

A „Metro Madrid” egyszer mégis „megjelent” album formájában, de erről majd a következő fejezetben.

(Koncentrációs táborban)

A francóisták és szövetségeseik győzelme után bekövetkezett az, ami a mai napig is Európa szegénye: a Nemzetközi Brigádokat Franciaországban szpáhik, szenegáliak és csendőrök várták s terelték a koncentrációs táborok szögesdrótjai mögé.

— Mindenünket elvették, a rajtunk levő ruhán kívül semmink sem maradt. A bajtársak azonban életveszély közepette is kitértek éjszakánként a táborból, és igyekeztek menteni a menthetőt a közelben vesztéglő teherautókról, melyeken a tőlünk elrabolt holmit tartották.

Sikerült is néhány egyszerű szerszámot szerezniük, ásókat, lapátokat. Így kezdődött, és valami csodálatos lett belőle: két-három hét alatt felépítették a tábor. Szélmotor segítségével villanyvilágítást teremtettünk.

Minden szakmának volt közöttünk képviselője, s akik nemrég még fegyvert forgattak, most minden képességüket arra fordították, hogy civilizált életet teremtsenek a táborban. Ehhez hozzátartozott a kulturális élet is. A harmadik héten már géppel írt újságot adtunk ki. Politikai napilapokon kívül irodalmi folyóiratot, műszaki közlönnyt is szerkesztettünk. Mindezekhez illusztrációra is szükség volt, erre a célra művészcsoporthoz alakult.

— Kiállításokat is rendeztünk munkáinkból, ezekről is vannak felvételeim. Itt a táborban katonaingemből készítettem el a „Metro Madrid” albumának a kötését.

Ez volt a madridi metróállomáson készült képek egyetlen teljes „kiadása”.

— „Művészeti csoportunk” két főből állt.

Váli Zoltán linómetszeteket készített, én fotóztam, laboráltam, és együtt illusztrált könyveket szerkesztettünk. A laborról már szóltam. A különböző iparágakban továbbképző tanfolyamokat rendeztünk, ahol a mesterek

— ugyancsak maguk készítette — kicsi makettekben oktatták a kőműveseknek a falazást, a szövőknek a szövés fortélyait.

Volt kultúrbizottságunk, és voltak rendezvényeink: idegen nyelvet, történelmet, művészeti előadásokat, szakmai továbbképzést tartottunk és hallgattunk, műsoros estjeinken pedig a dalárdánk énekelt. Végül rendszeresen részt vettünk szemináriumokon is. Ezek csak tananyagban hasonlítottak a későbbiekre, az emberek örömmel tanultak, mert érezték, hogy így vértézhetik fel magukat a legjobban a megpróbáltatásokkal szemben.

— Mert volt részünk megpróbáltatásokban is, senki se gondolja, hogy a koncentrációs tábor egy bentlakásos pártiskola volt. Voltak politikai megmozdulásaink, tüntetések, egy ízben szétszedtük és az éj leple alatt lebontottuk a drótkerítést a tábor elkülönített részei között, így pár napig át tudtuk járni egymáshoz. A „B sziget” volt a „nehéz” politikai foglyok lakhelye; a miénk, a nagy átlagé, a „C”. Rajk László természetesen a „B” foglya volt, így esett, hogy át tudott jönni hozzánk, és gyönyörű előadást tartott az 1848–49-es szabadságharc tanulságairól. Csodálatos élmény volt, a műsort szavalat és a foglyok kórusának szereplése tette felejthetlenné. Erről is van felvételem.

— Természetesen a megtorlás se maradt el, a régi és irántunk kissé már megenyhült őrséget, akikkel már fraternizáltunk, leváltották, helyüket „garde mobile-ok” (csendőrök) foglalták el, a szadizmusig kegyetlen legények, akik nem ismertek könyörületet.

— De a morálunk rendíthetetlen volt, semmi nem tudta megtörni. Emlékszem, a St.

Cyprien-i táborba érve Rajk fogadott bennünket, ezekkel a szavakkal: „Eltársak, az önök számára megszűnt a katonai fegyelem, egy másféle fegyelemnek, a szervezett munkások fegyelmének kell most fölváltania.” De ez a fegyelem semmivel sem volt törekenyebb, mint a katonai: az öntudat, a közös eszméhez való tartozás volt az éltető eleme.

— Már említettem, hogy az én feladatom az volt, hogy dokumentáljam a tábor életét, ezért fényképeztem le minden nevezetes eseményt, de a kevésbé nevezetéseket is megörökítettem, így maradtak képeim a tábor hétköznapjairól is. Sok kedves emlékképet is készítettem, munka, sportolás, tanulás közben.

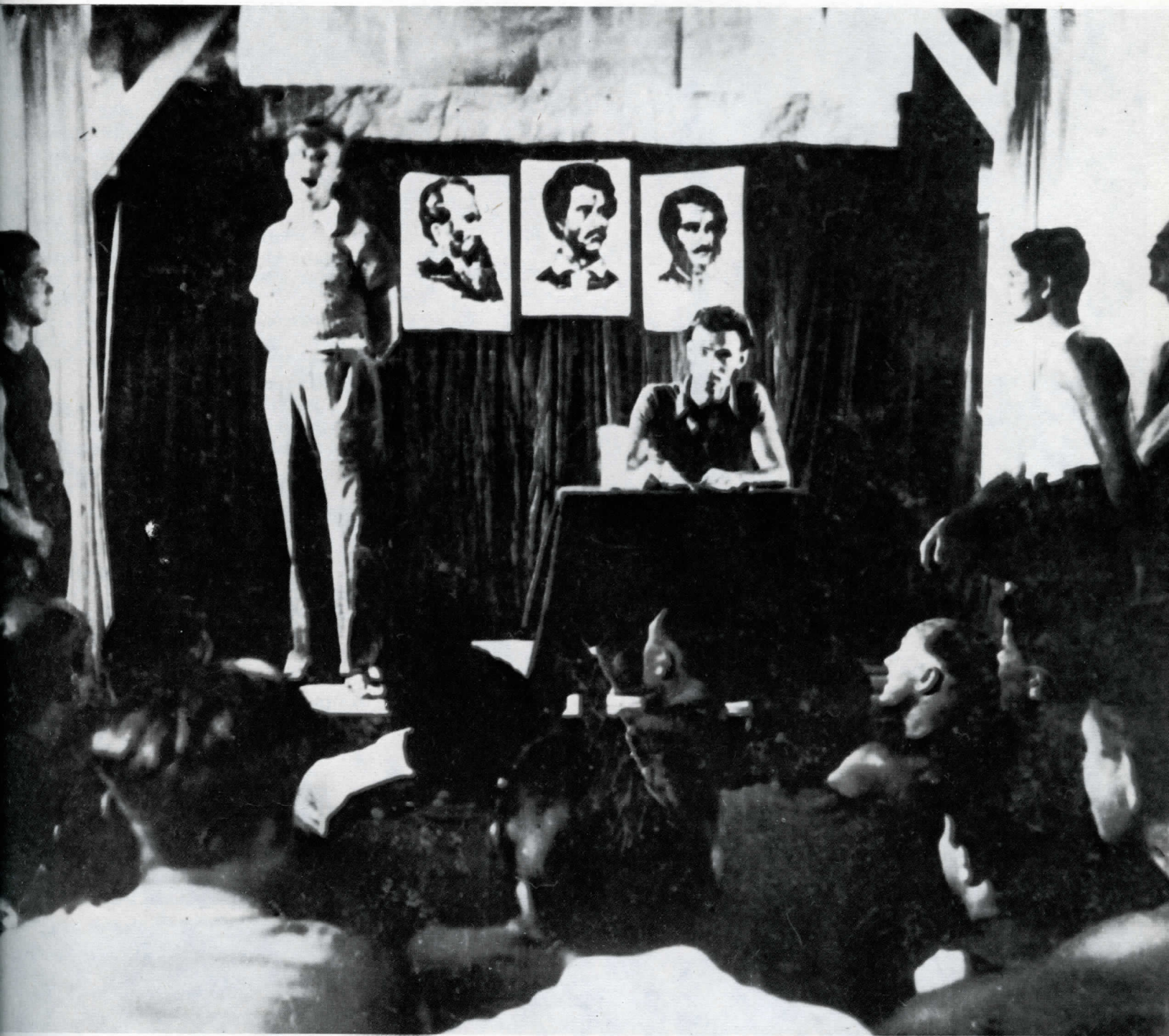
— Amikor már közeledtek a németek, a negatívokat igyekeztem kicsempészni a táborból a legkülönbözőbb úton-módon, de a legtöbb, sajnos, így is elkallódott, vagy meg kellett semmisítenem, bár az évtizedek folyamán néhány mégis visszatért hozzám, egy kis töredék.

Révai Dezső a franciaországi német megszállás végén a Petőfi században harcolt Franciaország felszabadításáért, majd röviddel a háború befejezése után hazatért.

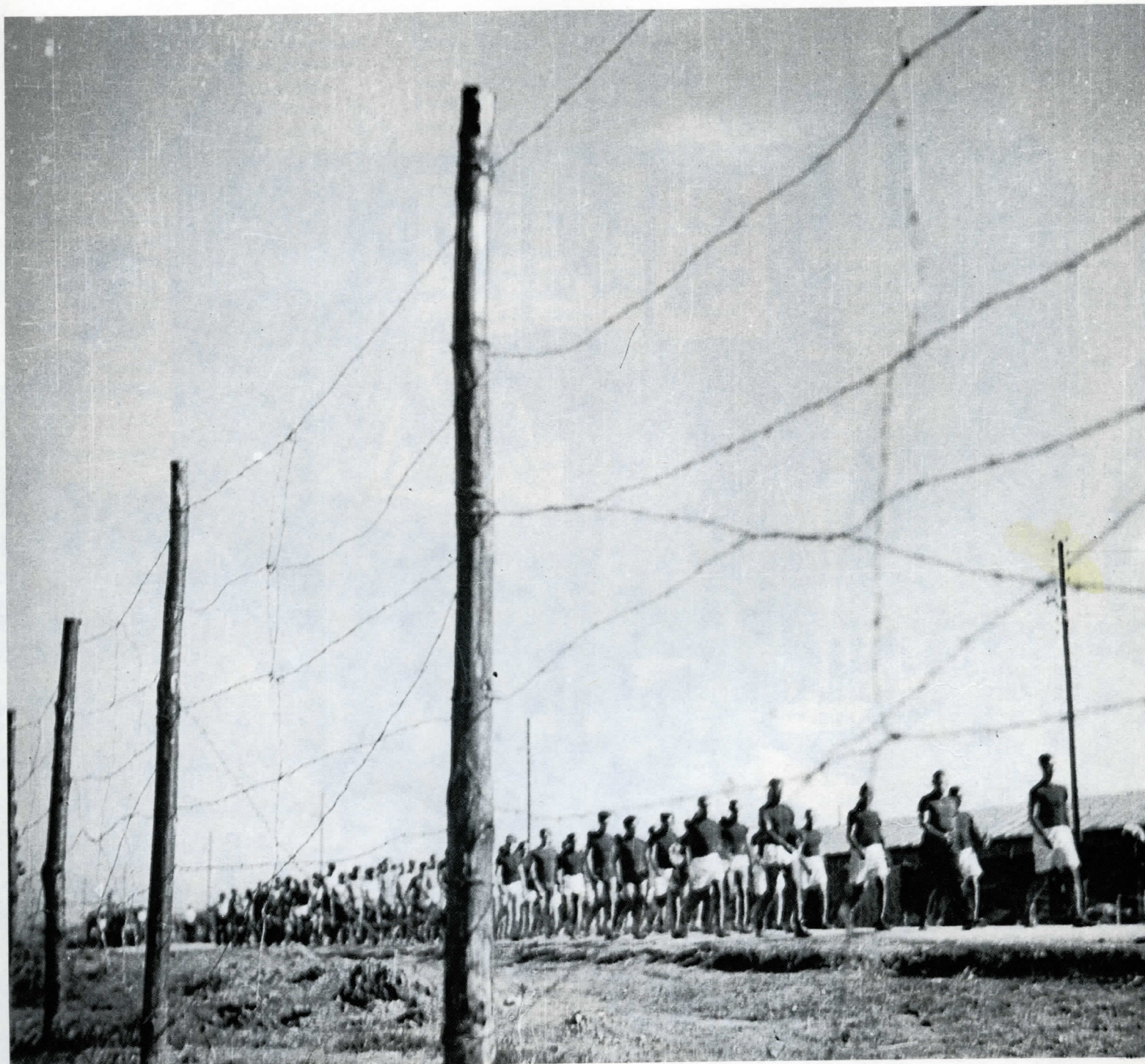
(Fotó: Révai)

— Az elsők között értem haza. A fotózás volt a szakmám, a párt a Mafirt fotóosztálya élére állított. Kevésbé nyugalmas évek vártak rám, mint a kívülről gondolná: alig-alig ismert, milyen harcok dúltak akkor a Mafirtnál. Megszerveztem a sajtón kívüli fotópropagandát, de akkor sokan még azt is kétségbe vonták, szükség van-e erre egyáltalán. Sőt, ilyen hangok is hallatszottak: nem rentábilis. Én azonban bizonyos voltam abban, hogy a fotózásnak éppolyan szerepe van az országépítésben, mint valaha volt a tömegek mozgósításában. Az újjáépítés is politikai feladat volt, harci kérdés, s a képeknek is megvolt az agitációs küldetése. A fotóosztály jól dolgozott, és még üzleti vállalkozásnak is kifizető volt. Különösen akkor, amikor a sajtón kívüli terjesztést is megoldottuk.

— Hasonló viták voltak a fimgyár államosítása körül is. Ezen a téren is felmerült a kétség,

Kultúrműsor a táborban Petőfiről és a 48-as forradalomról. Előadó: Rajk László

10
1939. július 18. A gurs-i táborban az internált
Nemzetköziek a spanyol szabadságharc
negyedik évfordulóját ünneplik

szabad-e, érdemes-e Magyarországon egyáltalán filmet készíteni.

Hogy érdemes volt-e, vagy sem, arra a tények válaszoltak: Révai Dezső igazgatása alatt készült el a többi között a Valahol Európában, a Talpalatnyi föld, a Lúdas Matyi, a Különös házasság, a Feltámadott a tenger, csupa olyan film, melyekre még ma is jól emlékszünk, és még ma is szívesen látjuk viszont a vásznon.

– Hazatérése után önt más irányú elfoglaltsága hosszú ideig távol tartotta a fotózástól, elsősorban a magyar filmgyártás kérdései foglalkoztatták. A fotózástól, a fotós élettől teljesen elszakadt?

– Nem. 1960-ban beléptem a Fotóművész Szövetségbe. Szerkesztőbizottsági tagja voltam a Fotóművészeti Tájékoztató című könyvkiadványnak, majd később a Fotóművészet című lap szerkesztőbizottságában is részt vettem. Véleményt nyilvánítottam néhány vitatott kérdésben, így például Vadas Ernő munkásságának megítélésében is.

Mindamellet, hogy Vadas Ernő műveit nagyra becsülöm és szeretem, ma is fenntartom azt a véleményemet, hogy ő megszépítette képein a Horthy-Magyarország valóságát.

A Mafirt Fotó utódja a Magyar Fotó lett, a mai MTI elődje, munkásságának következő szakaszában pedig a Magyar Televízió egyik igazgatója volt. Innen ment nyugdíjba 1962-ben.

– Mire nyugdíjba vonultam, már évtizedek óta nem fotóztam. Régi barátommal, Fenyő A. Endrével meghánytam-vetettem, mitévő legyek. „Miért nem fotózol?” – kérdezte ő.

Nem is tudtam válaszolni. Úgy éreztem, nagyon régen volt már, hogy képeimet így szignáltam: „Fotó: Turai”. Turai volt a művésznevem Spanyolországban, a koncentrációs táborban, mindvégig, úgy tűnt, szinte egész életemben. Hol van már a „Fotó: Turai”? Gondolkodtam a dolgon egy sort. Azután döntöttem. Azóta, immár tizennyolcadik éve rendszeresen dolgozom a Képzőművészeti Alapnak. Levelezőlapok készítésére kapok megbízásokat.

Magam is emlékszem jó néhány képeslapra, templomokra, régi, szép középületeket ábrázolnak; mindig rácsodálkoztam a szignójukra: Fotó: Révai. Soha még csak eszembe sem jutott, hogy ez a Révai azonos azzal... Egyszóval a történelmi képeskönyvek illusztrációinak szerzőjével, felszabadulás utáni kulturális életünk egyik alakjával.

– Beszélgetésünk elején ezt mondta: „Nem tudok fényképezni társadalmi háttér nélkül.”

Meg ezt: „A művészet nem választható el a társadalmi viszonyoktól, és ez az, ami

*Nemzetközi röplabdamerkőzés a gurs-i táborban
A kép közepén a háló alatt Rajk László*

egész tevékenységemet mindig is irányította”. Engedjen meg egy, talán nem elég finom, inkább szándékosan kötekedő kérdést: mai munkásságának, a levelezőlap-fotózásnak mi képezi a társadalmi háttérét? Milyen eszmék vezérlik?

— Milyen eszmék vezéreltek, amikor elkezdtem újra fotózni? Hatvanévesen, egészségesen hasznos akartam lenni. Munkát kerestem és találtam a fotózással. Ami a társadalmi háttérrel illeti: ez a megváltozott ország. Az új házsorok, a jól öltözött falu, a restaurált műemlékek. Ezzel együtt vannak fehér foltok is. Látta a televízióban a kiháló tanyavilágban élő, magára maradt öregekről szóló dokumentumfilmet? A társadalmi háttérbe ez is beletartozik. És a restaurált parasztházak, falumúzeumok, az óriási fejlődés, ami itt végbement. Ezt látják azok, akik sokat járnak az országot.

— Nézze meg ezt a szép, régi parasztházat. Tarpán fényképeztem. Lehet, hogy ez volt Esze Tamás háza. Az egész fából készült, faszögek tartják össze.

— Tiszacsegén láttam életemben először falumúzeumot. Olyan kicsi, hogy szinte be sem lehet menni. Igen szép fotót készítettem róla. Amikor megtudtam, hogy Ortutay Gyula nyitotta meg, elküldtem neki a képet.

— Azon a jogon, ahogyan megkérdezte tőlem, mi a társadalmi háttér az én levelezőlapjaimnak, kérdezhetné azt is, mi a társadalmi háttér Ortutay munkásságának?! Hiszen ő csinált kultuszt abból, hogy legyen mindenütt helytörténeti vagy falumúzeum, hogy mentjük, őrizzük a paraszti hagyományainkat. Hagyományaink ápolása, ismerete a nép teremtő erejének forrása, és ő felismerte ezt.

— Azt mondjuk: miénk az ország. De hogyan legyen a miénk, ha nem ismerjük, nem tanuljuk meg saját múltunkat?

— Amikor műemléket fotózok, vagy régi parasztházat, soha nem érzem úgy, hogy elszakadtam a múltamtól, az elveimtől. Ellenkezőleg. Ha az a múlt nem lett volna, nem fotózhatnék semmiféle műemléket. A kettő között megvan a kontinuitás. Múlt és jelen szorosan összetartozik az én munkámban is.

